

donderdag

22.09.2016

20.00 Concertzaal

19.15 Inleiding door

Ignace Bossuyt

Collegium 1704

Biber & Monteverdi. Kathedralen van klank

CONCERTGEBOUW BRUGGE

Collegium 1704 valt sinds de start in 2005 vooral op door hun verdediging van de Boheemse barokcomponist Jan Dismas Zelenka, wiens opmerkelijke muziek sindsdien meer en meer bekend raakt bij het grote publiek. De naam van de groep is dan ook afgeleid van een sleuteljaar in Zelenka's biografie, namelijk het moment van zijn eerste compositie en optreden. Tijdens een eigen seizoen in Praag en Dresden en in vele concerten in het buitenland vertolken de zangers en spelers muziek uit alle barokke en klassieke repertoires, vaak met een vocale ster in het middelpunt. Collegium 1704 trad op in twee geënsceeneerde opera's: Händels *Rinaldo* en *L'Olimpiade* van de Bohemer Josef Mysliveček en wordt door de pers alomd geroemd, onder meer om de vele opnames die verschijnen op het label Accent. Het ensemble was eerder enkele malen in Brugge te horen tijdens het zomerse MAFestival.

De tournee van Collegium 1704 wordt ondersteund door het ministerie van cultuur van de Tsjechische Republiek.

Václav Luks studeerde hoorn en klavecimbel in Pilsen en Praag voor hij zich definitief op de historische uitvoeringspraktijk richtte tijdens zijn studies in Basel. Hij toerde met onder andere de Akademie für Alte Musik Berlin en richtte in 2005 zijn Collegium 1704 op voor een Bach-programma in het festival Prague Spring. Behalve met het Collegium werkt hij geregeld met La Cetra Barockorchester Basel en het Dresdner Kammerchor. Solo- en orkestopnames verschenen bij Accent, Supraphon en Zig Zag Territoires. Václav Luks doceert al sinds 2013 koördirectie in Dresden.

Collegium Vocale 1704: koor

Collegium 1704: orkest

Václav Luks: dirigent

—

Claudio Monteverdi (1567-1643)

Selva morale e spirituale, SV252-288 (1640)

- Dixit Dominus, Psalm 110, SV264
- Beatus vir, Psalm 112, SV268

Claudio Monteverdi

Vespro della beata vergine, SV206 (1610)

- Sonate 'Sancta Maria ora pro nobis'

Claudio Monteverdi

Selva morale e spirituale, SV252-288 (1640)

- Laudate pueri, Psalm 113, SV270
- Gloria in excelsis Deo, SV258

— pauze —

Heinrich Ignaz Franz Biber (1644-1704)

Missa Salisburgensis (1682)

- Kyrie
- Gloria
- Credo
- Sanctus
- Agnus Dei

Kathedralen van klank

Anderhalve eeuw geleden, omstreeks 1870, werd bij een kruidenier in Salzburg een volumineuze partituur in handschrift ontdekt, zonder titel, zonder naam van componist, maar wel ongemeen fascinerend: op niet minder dan 54 notenbalken staan evenveel partijen genoteerd, verdeeld over acht instrumentale en vocale 'koren', genoteerd als volgt:

Koor 1: acht 'voci in concerto' (vocaal koor 1)

Koor 2: twee violen en vier altviolen

Koor 3: vier fluiten, twee hobo's en twee trompetten

Koor 4: twee trompetten en drie trombones

Koor 5: acht 'voci in concerto' (vocaal koor 2)

Koor 6: twee violen en vier altviolen

Koor 7: vier trompetten en pauken

Koor 8: vier trompetten, pauken en orgel,

plus basso continuo.

Deze monumentale miscompositie staat bekend als de *Missa Salisburgensis*, gecomponeerd voor een feestelijke liturgie in de kathedraal van Salzburg. Lange tijd werd gedacht dat het werk van de hand was van de Romeinse componist Orazio Benevoli (1605-1672), die de mis zou gecomponeerd hebben voor de inwijding van de kathedraal op 24 september 1628. Pas honderd jaar na de ontdekking van het manuscript werd duidelijk dat de mis meer dan een halve eeuw jonger was (1682), en dat de componist nagenoeg zeker Heinrich Ignaz Franz von Biber is. Deze uit Bohemen afkomstige vioolvirtuoos en componist geniet vooral bekendheid voor zijn violosonates, waarvan de meesterlijke *Rozenkranssonates* tot het meest fascinerende vioolrepertoire uit de 17e eeuw behoren. Vanaf 1670 was hij verbonden aan het hof in Salzburg en nadien ook aan de kathedraal. Voor de liturgische diensten componeerde Biber geregeld religieuze muziek. In oktober 1682 werd een week lang de stichting herdacht van het aartsbisdom door Rupert van Salzburg, 1000 jaar voordien, met als hoogtepunt een liturgische dienst in de kathedraal en een processie

doorheen de stad met de relikwieën van de heilige. Voor die gelegenheid componeerde Biber de *Missa Salisburgensis*. Die werd met grote luister uitgevoerd door meerdere koren, die, verspreid over de marmere tribunes van de kathedraal, de ruimte vulden met overweldigende klanken.

De kunst van de barok stond in het teken van het prestige en van de uitstraling van macht, zowel van de wereldlijke als de geestelijke overheid – in kerkelijke termen: van het triomfalisme van de Contrareformatie. Daartoe droegen niet alleen de monumentale architectuur van de kerken bij, maar evenzeer de aankleding ervan en in niet geringe mate ook de muziek. Daartoe volstond de 'geleerde', puur vocale polyfonie van de renaissance niet meer: het aantal stemmen werd nu opgedreven en de koren gesplitst in meerdere, vaak wisselend samengestelde groepen en steeds meer ook met een essentiële deelname van instrumenten, die met de stemmen dialogueerden en vaak afzonderlijke koren vormden (zoals in de *Missa Salisburgensis*). Venetië en Rome werden de twee centra van deze monumentale muzikale barok.

Met de concerterende stijl – het interactief spel tussen stemmen en instrumenten – had Venetië omstreeks 1600 het voortouw genomen, met als pionier Giovanni Gabrieli (ca.1555-1612), een van de organisten aan de San Marco-basiliek en een internationaal vermaarde muziekpedagoog. In 1613, een jaar na het overlijden van Gabrieli, werd Claudio Monteverdi kapelmeester van San Marco. Met een bundel liturgische muziek – de bekende *Mariavespers*, samen met een polyfone mis – had hij in 1610 overtuigend zijn meesterschap gedemonstreerd zowel in de *stile antico*, de 'klassieke' Renaissancepolyfonie, als in de *stile moderno*, met solistische en concerterende composities met basso continuo. De composities in de *stile moderno* waren vooral psalmen voor feestelijke vespers in San Marco.

Monteverdi was echter zelden uit op extreme monumentaliteit. Hij beperkte het ensemble tot maximum acht stemmen, met enkele zelfstandige instrumentale partijen, meestal enkele violen. Die konden aangevuld worden met supplementaire strijkers of trombones die de stemmen ondersteunden, maar vaak ad libitum waren. In 1640-41 stelde hij een retrospectieve selectie samen van veertig geestelijke werken die verschenen onder de titel *Selva morale e spirituale*. 'Selva' ('Bos') werd vaak gebruikt als titel voor encyclopedische verzamelingen van uiteenlopende aard. Deze collectie bevat onder meer twee versies van de psalmen *Dixit Dominus*, *Beatus vir* en *Laudate pueri*, en een *Gloria*.

Bij de vocale muziek staat echter niet alleen de optimale klankproductie centraal, maar evenzeer de voorbeeldige voordracht van de tekst, met oog voor de correcte declamatie én voor de weergave van de tekstinhoud, hetzij illustratief, hetzij affectief.

Sommige misdelen en de beeldende taal van de psalmen nodigen hiertoe uit. Zoals in de psalm *Beatus vir*: snelle declamatie en virtueuze trekjes als jubelzang op *exaltabitur in gloria* (en exuberanter als inzet van het *Gloria!*), heftige ritmiek op *irascetur* ('de zondaar kijkt boos toe'), uitstervende klank op *peribit* ('het plan van de boze mislukt'). In *Dixit Dominus*: snedige ritmiek op *inimicos* ('de vijanden') en *confregit in die irae* ('hij verplettert op de dag van zijn woede') voor het oproepen van woede en strijd. In *Laudate pueri*: stijging en daling als weergave van de zonsopgang en -ondergang (*a solis ortu*

usque ad occasum). Bovendien is een van de stelregels van de barok: *varietas*, afwisseling en variatie. Vandaar de constante wisseling in het metrum (twee- of drieledig) en in de bezetting, van solo tot tutti, van lage tot hoge stemmen, ook vaak in functie van de tekst. Zoals in *Dixit Dominus*: het eerste tutti komt op het woord *Sede*, een imperatieve uitnodiging ('Ga zitten!'), en verder op de plechtige aankondiging *Juravit Dominus* ('De Heer heeft gezworen') en als nadruk op de aanspreking *Tu* ('Jij' bent de uitverkorene). Ook bij Biber staat de *varietas* centraal en is de tekst de leidraad. Zoals in het *Credo*: na het *Incarnatus* (de menswording

van Christus) voor zes hoge stemmen volgt als extreem contrast, het verpletterende *Crucifixus* (Christus' lijden en dood) voor zes lage stemmen. Op *Et resurrexit* (de verrijzenis) barst jubelend het tutti los. Dat de instrumentale muziek als zelfstandig genre steeds meer aan belang wint, ook binnen het vocale repertoire, blijkt uit de briljante *Sonata sopra Sancta*

Maria uit Monteverdi's *Mariavespers* van 1610, waarbij een extreem eenvoudige litanieformule wordt afgewisseld en omrankt door virtueuze instrumentale partijen.

Barokmuziek genereert emotie, maar die komt pas optimaal tot stand wanneer de luisteraar zich, zoals de componist, laat leiden door de tekst – of met andere woorden: wanneer kennis en gevoel – of ratio en affect – hand in hand gaan. Schoonheidservaring als resultaat van de fusie van begrijpen én aanvoelen.

Ignace Bossuyt

'De kunst van de barok stond in het teken van het prestige en van de uitstraling van macht, zowel van de wereldlijke als de geestelijke overheid.'

De bouw van de kathedraal of dom van Salzburg, begonnen in 1614, was amper iets meer dan een halve eeuw voltooid, toen er in 1682 Bibers *Missa Salisburgensis* weerklonk. Ze moet er indrukwekkend hebben geklonken; harmonieën als schragende pijlers, de beweeglijkheid van het contrapunt als het spel van het licht in de ruimte. De voltooiing van het imposante barokke bouwwerk, geïnspireerd op Bramantes Sint-Pieterbasiliek in Rome, werd in 1628 gevierd met een acht dagen durend feest. Nadat een brand in 1602 de oude romaanse dom had geteisterd, nam de toenmalige heerser over het gebied, aartsbisschop Wolf Dietrich von Raiteneau, het heft in handen. Von Raiteneau had een Italiaanse opvoeding genoten en gaf de Italiaanse architect Vincenzo Scamozzi, de opvolger van de beroemde Palladio, de opdracht om niet enkel de dom te vernieuwen, maar ook een groot deel van de stad te moderniseren. Later gebeurde dit ook in Wenen, Parijs en diverse andere grootsteden waar ganse volkswijken met hun vele smalle steegjes werden gesloopt. Von Raiteneau regeerde tot 1612, het jaar

waarin hij door zijn neef en opvolger Marcus Sitticus verbannen werd naar de vesting Hohensalzburg. Daar overleed hij in 1617. Marcus Sitticus regeerde van 1612 tot 1619 en liet de bouwwerkzaamheden verderzetten. Voor de bouw van de nieuwe dom vroeg hij de hulp van een tweede Italiaanse architect, Antoni Solari. In 1619 veroverde aartsbisschop Paris Londron de macht. Onder zijn bewind werd de bouw van de dom voltooid en werden de stadswallen aangelegd. De achthoekige 71 meter hoge koepel die tijdens WO II werd vernietigd en de twee 80 meter hoge zijtorens, werden onder leiding van bouwmeester Solari gebouwd. Op het rechthoekige voorplein (Domplatz), omringd door gebouwen en zuilen – galerijen in de stijl van Carlo Maderna's project (geïnspireerd door het Escorial) voor het Sint-Pietersplein, wordt sinds 1920 jaarlijks in augustus Hugo von Hofmannsthal's *Jedermann*, een bewerking van de Middelnederlandse moraliteit *Elckerlyck*, opgevoerd tijdens de door hem mede opgerichte Salzburger Festspiele.

Johan Huys

KOOR 1**sopraan 1**

Jenny Högström
(solo)
Aleksandra
Turalska

sopraan 2

Francesca Cassinari
(solo)
Kamila Zbořilová

alt 1

Terry Wey (solo)
Marta Fadljevičová

alt 2

Julia Böhme (solo)
Bernadette
Beckermann

tenor 1

Václav Čížek (solo)
Tomáš Lajtkep

tenor 2

Maciej Gocman (solo)
Čeněk Svoboda

bas 1

Yannis Francois
(solo)
Martin Vacula

bas 2

Lisandro Abadie
(solo)
Martin Schicketanz

KOOR 2**sopraan 1**

Miriam Feuersinger
(solo)
Alena Hellerová

sopraan 2

Barbora Kabátková
(solo)
Dora Pavlíková

alt 1

Kamila Mazalová
(solo)
Daniela Čermáková

alt 2

Filippo Mineccia
(solo)
Jan Mikušek

tenor 1

Benedikt
Kristjánsson (solo)
Robert Macfarlane

tenor 2

David Hernández
(solo)
Robert Buckland

bas 1

Stephan MacLeod
(solo)
Georg Finger

bas 2

Jaromír Nosek (solo)
Martin Blažević

INSTRUMENTALISTEN**viool**

Helena Zemanová
Jana Anýžová
Luca Giardini
Iveta Schwarz

altviool

Dagmar Valentová
Michal Dušek
František Kuncel
Ivan Iliev

cello

Libor Mašek

viola da gamba

Hana Fleková
Petr Wagner
Imke David
Katharina Holzhey

contrabas

Luděk Braný

fluit

Julie Braná
Jakub Kydlíček
Marek Špelina
Michaela Roubalová

hobo

Eva Harmuthová
Priska Comploi

fagot

Györgyi Farkas

trompet

Hannes Rux (solo)
Astrid Brachtendorf
(solo)
Jaroslav Rouček
Karel Mňuk
George Buddrus
Josef Sadílek
Wolfgang Gaisböck
Aline Théry
Ute Rothkirch
Tobias Zanner

trombone

Robert Schlegl
Keal Couper
Bernhard Rainer

cornet

Gebhard David
Frithjof Smith

pauken

Daniel Schäbe
Mathias Müller

harp

Johanna Seitz

orgel

Pablo Kornfeld

teorbe

Jan Krejča
Michael Dücker

Ensemble Correspondances © Molina Visuals

za 22.10.16 / 20.00 / Concertzaal
Sterke vrouwen: Judith, Caecilia & Magdalena / Ensemble Correspondances
Drie heiligen, drie symbolen, drie vrijgevochten vrouwen. De jonge operaregisseur Vincent Huguet smeedt hun levens tot een dramatisch geheel, Charpentier levert met zijn *histoires sacrées* de theatrale soundtrack. Ensemble Correspondances geldt inmiddels als dé Charpentier-specialist en gaat voor het eerst op scenisch avontuur.

Paul Agnew © Denis Rouvre

za 14.01.17 / 20.00 / Concertzaal
Les Arts Florissants & Paul Agnew / Monteverdi's meesters
Als Monteverdi zijn meesters imiteerde, dan was dat een respectvol eerbetoon. Omringd door sterren als de componist De Wert en de dichters Guarini en Tasso ontketende hij in Mantua een ware muzikale revolutie. Alles draait om de emoties, de luisteraar moet voelen! Grootse emoties in de kleinste bezetting.

ELENA CHERNYSHOVA

za 10.09.16 – zo 20.11.16

In het Concertgebouwcafé kan u Rusland ook in beelden ontdekken. De Russische fotografe Elena Chernyshova legde in de fotodocumentaire *Days of Nights – Nights of Day* het dagelijkse leven in de Siberische mijnstad Norilsk vast.

BESTEL UW TICKETS NU OP

WWW.CONCERTGEBOUW.BE
+32 70 22 33 02 / IN&UIT
BRUGGE 34

Praat na de voorstelling gezellig na in het Concertgebouwcafé of vertel ons wat u ervan vond op Facebook of Twitter (@concertgebouwbr).

Gezellig tafelen voor of na een voorstelling met een verrassing op vertoon van het concertticket. www.concertgebouw.be/services.

